

Evidentiranje podataka o kriminalitetu i žrtve

TEMIDA
Septembar 2012, str. 49-65
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1203049S
Pregledni rad

Koraci ka unapređenju sistema evidencije, prikupljanja i praćenja podataka od značaja za statistiku u okviru sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji¹

IVANA STEVANOVIĆ*

Uradu se ukazuje na značaj „dobre statistike maloletničkog pravosuđa“ kao jedne od osnova za jasnije sagledavanje stanja maloletničkog kriminaliteta, a u cilju kreiranja jedinstvenih politika na lokalnom i nacionalnom nivou za suzbijanje i prevenciju ove pojave, odnosno kreiranja odgovarajućih područja za akciju u smislu unapređenja reforme sistema. Autorka posebno daje prikaz „Globalnih indikatora u maloletničkom pravosuđu“ koji predstavljaju osnovni set podataka i komparativni alat koji nudi polaznu osnovu za procenu i evaluaciju usluga i politika u oblasti maloletničkog pravosuđa i ukazuje na značaj kompatibilnosti „nacionalnih indikatora“ sa njima. Posebna pažnja u radu posvećena je i prikazu i analizi neophodnih mera za unapređenje ove oblasti koje su od strane Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima (u daljem tekstu: Savet) sačinjena i dostavljena relevantnim ministarstvima i institucijama. Ukazano je, pre svega, na predloge koje je Savet uputio Ministarstvu pravde u cilju unapređenja Programa za automatsko vođenje podataka, odnosno neophodne izmene Sudskog poslovnika i dat je prikaz pojedinih izmena i dopuna obrazaca SK-3 i SK-4 Republičkog zavoda za statistiku Srbije.

Ključne reči: evidencija, prikupljanje i praćenje podataka, sistem, unapređenje

¹ Rad je nastao kao rezultat aktivnosti na projektu: „Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije“, br. 47011 koga finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

* Dr Ivana Stevanović je naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, članica je Saveta za unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima i predsednica Centra za prava deteta.
E-mail: ivana@cpd.org.rs.

Uvod

Usklađivanje, odnosno utvrđivanje jedinstvenih kriterijuma za prikupljanje i praćenje podataka od strane za to ovlašćenih institucija i organizacionih jedinica kroz precizno definisanje indikatora, a u pravcu stvaranja kompatibilnog sistema za prikupljanje i praćenje podataka relevantnih za sistem maloletničkog pravosuđa i dalje ostaje veliki izazov i pored značajnih koraka koji su učinjeni, pre svega, u odnosu na izmene i dopune obrazaca SK-3 i SK-4 Republičkog zavoda za statistiku Srbije (u primeni od 1. januara 2012. godine). Ovaj izazov ne tiče se samo „dobre statistike maloletničkog kriminaliteta“, već je u osnovi vezan za unapređenje statistike opšteg kriminaliteta i u tom smislu mora biti deo sveobuhvatne reforme.

Imajući navedeno u vidu, osnovni cilj ovog rada je da ukaže na značaj „dobre statistike u maloletničkom pravosuđu“, kao jedne od osnova za jasnije sagledavanje stanja maloletničkog kriminaliteta, a u cilju kreiranja jedinstvenih politika na lokalnom i nacionalnom nivou za suzbijanje i prevenciju ove pojave, odnosno kreiranja odgovarajućih područja za akciju u smislu unapređenja reforme sistema. Navedeno je od velikog značaja, kako za same maloletne učinioce krivičnih dela, tako i za žrtve ovih dela, ali i za društvo u celini. Ovo posebno ukoliko su i učinilac i žrtva maloletna lica, pa je, imajući u vidu ovu činjenicu, posebna pažnja u radu posvećena prikazu i analizi neophodnih mera za unapređenje ove oblasti, koje su od strane *Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima* sačinjene i dostavljene relevantnim ministarstvima i institucijama. Ukazano je, pre svega, na predloge koje je *Savet* uputio Ministarstvu pravde u cilju unapređenja Programa za automatsko vođenje podataka (AVP sistem), odnosno neophodne izmene *Sudskog poslovnika* i dat je prikaz pojedinih izmena i dopuna obrazaca SK-3 i SK-4 Republičkog zavoda za statistiku Srbije, koji se odnose na prikupljanje i praćenje podataka o određenim vaspitnim nalogima i izrečenim vaspitnim merama posebnih obaveza.

Takođe, u radu se ukazuje na značaj „Globalnih indikatora u maloletničkom pravosuđu“, koji predstavljaju osnovni set podataka i komparativni alat koji nudi polaznu osnovu za procenu i evaluaciju usluga i politika u oblasti maloletničkog pravosuđa, daje se njihov prikaz i ukazuje na značaj kompatibilnosti „nacionalnih indikatora“ sa njima.

Osnovne odlike „dobre statistike maloletničkog kriminaliteta“

Osnovne odlike „dobre statistike kriminala“ jesu njena tačnost i pouzdanost, preciznost, uporedljivost podataka po godinama, revizija/praćenje statistike kriminaliteta i dostupnost baza podataka (Begović, 2012: 34-35). Sve navedeno odnosi se i na statistiku maloletničkog kriminaliteta i opšte slike njegovog stanja. Naravno, i u ovoj oblasti, kao i kod statistike kriminaliteta uopšte, postoje određeni metodološki problemi vezani za prikupljanje podataka, njihovu obradu i analizu. Jedan od najvećih je naravno „tamna brojka“ (Ignjatović, 2011: 56-57), ali i činjenica da obrasci SK-3 i SK-4 Republičkog zavoda za statistiku Srbije, na osnovu kojih se prikupljaju i analiziraju podaci o maloletnim učiniocima krivičnih dela za celu teritoriju Republike Srbije, ne predstavljaju u potpunosti pravu sliku stanja maloletničkog kriminaliteta u Srbiji, već ukazuju, pre svega, na aktivnosti nadležnih tužilaštava i sudova u ovoj oblasti.² S druge strane, postojeće baze podataka, koje postoje u okviru Jedinstvenog informacionog sistema MUP-a, pogotovo brojčani podaci o krivičnim delima po godini izvršenja od strane maloletnika, nisu široko dostupne naučnoj i stručnoj javnosti i nisu sastavni deo *Statističkog godišnjaka Republičkog zavoda za statistiku*, odnosno *Saopštenja*, poput onog koje se odnosi na deo statistike pravosuđa i nosi naziv: „Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji“.³ Sledeći važni problem je i problem mogućnosti poređenja podataka po godinama, jer krivično zakonodavstvo se menja, menjaju se krivična dela

² *Republički zavod za statistiku*, u okviru redovnih godišnjih statističkih istraživanja, ima i dva istraživanja o maloletnim učiniocima krivičnih dela, koja se sačinjavaju na osnovu:

1. Upitnika o maloletniku prema kome je postupak po krivičnoj prijavi i pripremni postupak završen (na osnovu obrasca SK-3);

2. Upitnika o maloletniku prema kome je krivični postupak pred većem pravnosnažno okončan (na osnovu obrasca SK-4).

Periodika istraživanja je godišnja, s tim da se podaci prikupljaju mesečno. Metod prikupljanja podataka je izveštajni i sprovodi se putem obrazaca SK-3 i SK-4. Popunjavanje obrazaca vrši se u momentu okončanja pripremnog postupka, kao i po pravnosnažno okončanom krivičnom postupku, odnosno u momentu konstatovanja pravnosnažnosti odluke saglasno zakonskim odredbama. Obrasci se popunjavaju u izveštajnim jedinicama nadležnih tužilaštava i sudova. SK-3 i SK-4 obrasci koji su bili u primeni od 1. januara 2007. godine izmenjeni su i dopunjeni na inicijativu *Saveta* i kao takvi popunjavaju se od strane nadležnih tužilaštava i sudova od 1. januara 2012. godine.

³ „Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji“, Saopštenje – *Statistika pravosuđa*, Republički zavod za statistiku, br. 195, god. LXII, od 13. jula 2012. godine.

i njihova kvalifikacija, kao i klasifikacija, čak se neka krivična dela i brišu iz *Krivičnog zakonika*. Metodološki problem se javlja i prilikom prelaska sa praćenja krivičnih dela na praćenje učinilaca krivičnih dela prema kojima su podnete krivične prijave, jer često ne postoji potpuna podudarnost između dela i učinioaca (npr. jedno krivično delo može da učini više lica, odnosno jedno lice može da učini više krivičnih dela). Veliki izazov u ovoj oblasti je i potreba za usklađivanjem, odnosno utvrđivanjem jedinstvenih kriterijuma za prikupljanje i praćenje podataka od strane za to ovlašćenih institucija i organizacionih jedinica – kroz precizno definisanje indikatora, a u pravcu stvaranja kompatibilnog sistema za prikupljanje i praćenje podataka, koji bi na usklađen i ekonomičan način činio dostupnim relevantne podatke o stanju maloletničkog kriminaliteta u Republici Srbiji. Tako npr. jedan od indikatora na osnovu koga se prati kretanje maloletničkog kriminaliteta su stope: „stopa maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije na 100.000 dečje populacije ili populacije maloletnika“ (Tabela 1). Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku na nivou Srbije, najveća stopa maloletničkog kriminaliteta za period 2007–2011. godina zabeležena je u 2011. godini: 171,5 maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije na 100.000 populacije dece, odnosno 708,1 maloletnika na 100.000 dece starosti između 14 i 17 godina – Srbija-sever: najveća stopa je u 2008. godini 177,0 i 729,6; Srbija-jug: najveća stopa je u 2011. godini 181,5 i 733,5 (Stevanović, u štampi).

Tabela 1. Procena stanovništva (prosek) dece, maloletnici i stope

Republika Srbija					
	2007	2008	2009	2010	2011
deca 0-17	1402895	1384374	1367480	1351836	1335150
14-17	343819	339306	334843	330196	323420
maloletnici izrečene kriv. san.	1996	2229	1902	1640	2290
stopa na 100.000 dečje populacije	142,3	161,0	139,1	121,3	171,5
stopa na 100.000 dece od 14-17 god. starosti	580,5	656,9	568,0	496,7	708,1

Srbija-sever					
deca 0-17	664028	658934	655121	652525	649367
14-17	161569	159806	158213	156587	153697
maloletnici izrečene kriv. san.	898	1166	928	759	1045
stopa na 100.000 dečje populacije	135,2	177,0	141,7	116,3	160,9
stopa na 100.000 dece od 14-17 god. starosti	555,8	729,6	586,6	484,7	679,9
Srbija-jug					
deca 0-17	738867	725440	712359	699311	685783
14-17	182250	179500	176630	173609	169723
maloletnici izrečene kriv. san.	1098	1063	974	881	1245
stopa na 100.000 dečje populacije	148,6	146,5	136,7	126,0	181,5
stopa na 100.000 dece od 14-17 god. starosti	602,5	592,2	551,4	507,5	733,5

Naravno, u ovom delu postavlja se i pitanje kompatibilnosti „nacionalnih indikatora u maloletničkom pravosuđu“ sa „globalnim indikatorima u maloletničkom pravosuđu“, pogotovo imajući na umu da se države ugovornice *Konvencije o pravima deteta*, podstiču da koriste globalne indikatore, uvek kada je to moguće, prilikom izveštavanja Komitetu za prava deteta o stanju prava deteta u nacionalnom sistemu maloletničkog pravosuđa.

Globalni indikatori u maloletničkom pravosuđu i njihov značaj

Indikatori predstavljaju kvantitativne i kvalitativne pokazatelje kojima se meri promena kod ciljne grupe, uzimajući u obzir početno stanje. Oni nam omogućavaju da na opšte prihvaćeni način merimo informacije, kao i da ustanovimo gde se nalazimo, kuda idemo i koliko smo daleko od cilja (*Indikatori u maloletničkom pravosuđu*, 2009: 1-2).

Globalni indikatori u maloletničkom pravosuđu predstavljaju osnovni set podataka i komparativni alat koji nudi polaznu osnovu za procenu i evaluaciju usluga i politika (*Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicator, 2007: 2-3*). Oni pružaju okvir za merenje i prezentovanje određenih informacija o stanju dece u sukobu sa zakonom.

Značaj globalnih indikatora u maloletničkom pravosuđu je, pre svega, u tome da njihova primena omogućava poređenje dobijenih rezultata po zemljama (regionalno i globalno) i on se ogleda na tri nivoa:

- Definisaniu globalnog početnog stanja (Dobra statistika maloletničkog kriminaliteta podrazumeva dostupnost informacija unutar jedne zemlje, kao i mogućnost poređenja stanja u različitim zemljama. Da bi se ovo postiglo, potrebno je da, u svakoj zemlji koja prikuplja podatke o nacionalnom sistemu maloletničkog pravosuđa, bude ustanovljen, koliko god je to moguće, konzistentan pristup definicijama i merenju);
- Razmatranju angažovanja lokalnih socijalnih aktera (prikupljanje podataka o maloletničkom pravosuđu na nacionalnom nivou treba da obezbedi i mogućnost merenja angažovanja lokalnih organa i institucija uključenih u rad sa decom u sukobu sa zakonom – policije, sudova, tužilaca, škola, službi socijalne zaštite i dr. Takođe, promena globalnih indikatora ukazuje na potrebu razvoja institucija, odnosno relevantnih socijalnih aktera, prikupljanje informacija koje se odnose na decu u sukobu sa zakonom, te sačinjavanje izveštaja);
- Preispitivanju politika i strategija (jasno i precizno definisani indikatori omogućavaju analizu i preispitivanje politika i strategija, kako od strane lokalnih, tako i centralnih/nacionalnih institucija, odnosno kreatora politike i donosilaca odluka. Oni se koriste kao polazna tačka prilikom evaluacije politika i strategija koje se odnose na decu u sukobu sa zakonom, odnosno identifikaciju područja akcije i unapređenje reformi).

Globalni indikatori u maloletničkom pravosuđu podeljeni su na: 1) kvantitativne (od 1 do 11), koji zahtevaju prikupljanje numeričkih podataka o deci u sukobu sa zakonom i 2) indikatore politike (od 12 do 15), koji daju opisne podatke o zakonima i politikama (*Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicator, 2007: 5-6*). Kvantitativni i kvalitativni globalni indikatori mogu biti redovni (1, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13 i 15) i osnovni (2, 3, 9, 10 i 14).

Petnaest globalnih indikatora definisano je nakon provere u nekoliko zemalja, a njihov izbor izvršen je, jer su merljivi i mogu da budu od pomoći

lokalnim i državnim zvaničnicima kod procene u kojoj meri se sistem maloletničkog pravosuđa, za koji su oni zaduženi, primenjuje, tj. funkcioniše. Petnaest globalnih indikatora u maloletničkom pravosuđu odobreni su od strane Inter-agencijskog koordinacionog panela u maloletničkom pravosuđu.⁴

Kvantitativni globalni indikatori u maloletničkom pravosuđu

Kvantitativni globalni indikatori u maloletničkom pravosuđu su definisani kao:

- *Deca u sukobu sa zakonom* – indikator meri procenat sve dece koja dolaze u sukob sa zakonom tokom godinu dana i izražava se preko broja uhapšene dece tokom godinu dana u odnosu na 100.000 dece opšte populacije);
- *Deca lišena slobode* – indikator daje podatke o broju dece lišena slobode u odnosu na ukupnu dečiju populaciju (broj dece koja su lišena slobode u periodu od godinu dana u odnosu na ukupnu populaciju od 100.000 dece), s tim da se pod decom lišenom slobode, u smislu ovog indikatora, podrazumevaju: deca zadržana u pritvoru u prekrivičnom postupku, deca u pritvoru u očekivanju presude i deca na izdržavanju zatvorske kazne u bilo kom tipu ustanove gde su lišena slobode;
- *Deca u prekrivičnom pritvoru* – indikator meri broj dece u sukobu sa zakonom, koja su lišena slobode/pritvorena (broj dece koja su lišena slobode/pritvorena u periodu od godinu dana u odnosu na ukupnu populaciju od 100.000 dece), pre no što nadležni organ donese presudu (rešenje) u prvom stepenu (ovaj indikator ne uključuje decu koja čekaju ishod žalbe na presudu, a nalaze se u pritvoru);
- *Trajanje pritvora* – indikator meri vreme koje su deca u sukobu sa zakonom provela u pritvoru u očekivanju presude razvrstana prema sedam kategorija: < 1 meseca; 1 mesec do < 3 meseca; 3 meseca do < 6 meseci; 6 meseci do < godinu dana; godinu dana do < 24 meseca; 24 meseca do < 60 meseci; > 60 meseci;
- *Period lišavanja slobode nakon primene sankcije* – indikator meri vreme koje su deca u sukobu sa zakonom provela lišena slobode, po primeni sankcije,

⁴ Panel je formiran Rezolucijom ECOSOC 1997/30 u cilju unapređivanja koordinacije i akcije UN agencija i relevantnih međunarodnih nevladinih organizacija koje deluju u ovoj oblasti (članovi Panela su: OHCHR, UNICEF, UNDC, UNDP, DPKO, Defence for Children International, Save the Children-UK, Terres des hommes, World Organisation Against Torture i Panel Reforme International).

razvrstana prema sedam kategorija: < 1 meseca; 1 mesec do < 3 meseca; 3 meseca do < 6 meseci; 6 meseci do < godinu dana; godinu dana do < 24 meseca; 24 meseca do < 60 meseci, > 60 meseci;

- *Smrtni slučajevi dece lišene slobode* – indikator predstavlja broj smrtnih slučajeva dece lišene slobode u periodu od godinu dana;
- *Deca odvojena od odraslih* – indikator daje procenat dece lišene slobode koja nisu potpuno odvojena od odraslih prema sledećim kategorijama: deca koja nisu formalno odvojena od odraslih (što podrazumeva da deca i odrasli borave u istim prostorijama, zatvorskim odeljenjima ili ćelijama), deca koja borave u prostorijama ili ćelijama koje su odvojene od odraslih, ali zajednički koriste neke objekte (kao npr. objekte za rekreaciju, umivanje ili obedovanje), deca koja borave u prostorijama ili ćelijama odvojena od odraslih i imaju zasebne objekte (deca mogu ili ne moraju biti izvan vido-kruga i dometa glasa zatvorenih odraslih lica), u odnosu na broj dece koja borave u ustanovama koje su isključivo specijalizovana za decu procentualno prikazano;
- *Kontakti sa roditeljima i porodicom* – indikator meri procenat dece lišene slobode koju su u poslednja 3 meseca posetili roditelji, staratelj ili odrasli član porodice ili obrnuto;
- *Kazne lišavanja slobode* – indikator meri procenat dece u sukobu sa zakonom kojima je izrečena kazna lišavanja slobode,
- *Diverzione mere pre izricanja vaspitne mere* – indikator meri procenat dece upućene na diverzioni postupak ili dece kojoj je izrečena mera u okviru diverzionog postupka;
- *Briga o deci po otpustu* – indikator meri procenat dece puštene iz zatvorske ustanove i ustanove za vaspitanje dece i omladine, koja su koristila prednosti organizovane brige po otpustu (videti šire: *Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicator*, 2007: 10-21).

Kvalitativni globalni indikatori u maloletničkom pravosuđu (indikatori politike)

Pored jedanaest kvantitativnih globalnih indikatora, u maloletničkom pravosuđu su ustanovljeni i kvalitativni indikatori, odnosno *indikatori politike*. Na globalnom nivou postoje četiri kvalitativna indikatora u maloletničkom pravosuđu. Indikatori politike (od 12 do 15) daju opisne podatke o zakonima i politikama koje postoje u nacionalnim sistemima i oni su definisani kao:

- *Nezavisne inspekcije* – indikator na osnovu koga se vrši procena u kojoj meri je zakonom i politikom rezervisan princip da nezavisni i kvalifikovani „inspektor“ treba redovno da obilazi ustanove u kojima se nalaze maloletnici koji su lišeni slobode;
- *Mehanizam za žalbe* – indikator na osnovu koga se procenjuje u kojoj je meri zakonom i politikom regulisano poštovanje principa da deca koja su lišena slobode imaju pravo na ulaganje žalbe, ukoliko smatraju da je prekršeno neko od njihovih prava;
- *Specijalizovani sistem* – indikator na osnovu koga se procenjuje kako država sprovodi obaveze da promoviše uspostavljanje zakona, procedura, organa i ustanova specijalno namenjenih deci u sukobu sa zakonom, tj. na osnovu ovog indikatora meri se da li za decu u sukobu sa zakonom na nacionalnom nivou postoji specijalizovani sistem za maloletničko pravosuđe;
- *Prevenција* – indikator na osnovu koga se procenjuje da li država ima plan kojim se sprečava uključivanje dece u kriminal, odnosno kako se sprovodi princip koji navodi da države treba da donesu sveobuhvatne planove za prevenciju kriminaliteta kod dece (videti šire: *Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicator*, 2007: 22-25).

Mere za unapređivanje sistema prikupljanja i praćenja podataka u maloletničkom pravosuđu u Republici Srbiji

Način vođenja statističkih evidencija, prikupljanja i praćenja podataka, kao i izveštavanje o njima, je izuzetno važna oblast za pitanja ljudskih prava, na čemu insistira i Komitet za prava deteta u preporukama Republici Srbiji, a povodom Inicijalnog izveštaja o primeni *Konvencije o pravima deteta* (tač. 20).⁵ Na tome insistira i *Preporuka CM/Rec(2008)11 Komiteta ministara državama članicama o evropskim pravilima za maloletne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mere*, u tački 34.2. kojom se regulišu, pre svega, pitanja „evidencije o predmetima“.

Na osnovu procene aktuelnog stanja u oblasti prikupljanja i praćenja podataka u sistemu maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji, *Savet za pra-*

⁵ Komitet za prava deteta je razmatrao Inicijalni izveštaj Republike Srbije (CRC/C/SRB/CO/1) na svom 1326. i 1327. sastanku 27. maja 2008. godine, nakon čega je na 1342. sastanku održanom 6. juna 2008. godine usvojio zaključne preporuke Republici Srbiji (Videti: *NeOstvarivanje prava deteta u Srbiji – gledano iz ugla deteta i odraslih* (2008) Beograd: Centar za prava deteta, str. 63).

čenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenje krivičnih sankcija prema maloletnicima (dalje: *Savet*)⁶ sačinio je stručnu procenu o neophodnim merama za unapređenje u ovoj oblasti.⁷ Imajući navedeno u vidu *Savet* je predložio mere za unapređenje celokupnog sistema prikupljanja i praćenja podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa. Uopšteno gledano, u oblasti prikupljanja i praćenja podataka u maloletničkom pravosuđu *Savet* je smatrao da je neophodno: 1) terminološki i funkcionalno prilagoditi ili izmeniti postojeće obrasce; 2) uskladiti, odnosno utvrditi jedinstvene kriterijume za prikupljanje i praćenje podataka od strane za to ovlašćenih institucija i organizacionih jedinica (kroz precizno definisanje pojmova i radnji) u pravcu stvaranja kompatibilnog sistema za prikupljanje i praćenje podataka, koji bi na usklađen i ekonomičan način činio dostupnim relevantne podatke o stanju maloletnika u sukobu sa zakonom u Republici Srbiji. U osnovi ovu grupu predloga činili su oni koji se odnose na potrebe usklađivanja u okviru ovlašćenih institucija i organizacionih jedinica, u cilju utvrđivanja jedinstvenih kriterijuma u prikupljanju i praćenju relevantnih podataka za sistem maloletničkog pravosuđa, koji su dostavljeni relevantnim ministarstvima krajem 2011. godine (Stevanović, 2012: 252-253). Druga grupa predloga odnosila se na preporuke učinjene

⁶ *Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima* osnovalo je ministarstvo nadležno za pravosuđe i Vrhovni sud Srbije 2009. godine, a na osnovu člana 166. *Zakona o maloletnicima*.

⁷ Na inicijativu *Saveta* početkom 2011. godine, u okviru projekta Centra za prava deteta i uz podršku Ministarstva pravde Republike Srbije i Unicef kancelarije u Beogradu, formirana je posebna Radna grupa koja je imala za cilj da prikupi i analizira dostupne podatke relevantne za sistem maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji, odnosno da analizira „Globalne indikatore u maloletničkom pravosuđu“ i relevantnost naših podataka u odnosu na njih, u cilju usklađenosti Preporuka s istim i važećeg zakonodavstva u ovoj oblasti. Posebni zadatak ove radne grupe bila je i analiza individualnih statističkih upitnika koje popunjavaju nadležna javna tužilaštva i nadležni sudovi za Republički zavod za statistiku (obrazac SK-3 i obrazac SK4) u cilju njihovog unapređenja. Radnu grupu činile/i su predstavnice/ci: Zavoda za statistiku Republike Srbije, Zavoda za socijalnu zaštitu, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva pravde i Odeljenja za maloletnike Višeg suda u Beogradu. Početnu osnovu u radu Radne grupe predstavljala je analiza sistema prikupljanja podataka i raspoloživosti statističkih i drugih podataka u kontekstu globalno definisanih indikatora za oblast maloletničkog pravosuđa pod nazivom: *Indikator u maloletničkom pravosuđu (analiza dostupnosti statističkih i drugih podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa)* koju je 2009. godine sačinio Republički zavod za statistiku u partnerstvu sa UNICEF kancelarijom u Beogradu. Krajnji rezultat Radne grupe, nakon višemesečnog participativnog i konsultativnog procesa, su sačinjene: „Preporuke za unapređenje sistema prikupljanja, praćenja i analize podataka relevantnih za sistem maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji“, koje su dostavljene *Savetu* na usvajanje u novembru 2011. godine i koje su od istog usvojene i dostavljene relevantnim ministarstvima, institucijama i ustanovama.

Republičkom zavodu za statistiku u cilju izmena i dopuna obrazaca SK-3 i SK-4, a radi njihovog daljeg usaglašavanja sa odredbama *Zakona o maloletnim učionicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* (u daljem tekstu: *Zakon o maloletnicima*), *Porodičnog zakona* i *Zakona o socijalnoj zaštiti*, odnosno sa „Globalnim indikatorima u maloletničkom pravosuđu“.

Na ovom mestu posebno je važno ukazati i na grupu predloga koje je *Savet* uputio Ministarstvu pravde, a u cilju unapređenja *Programa za automatsko vođenje podataka* (AVP sistem) koji postoji u sudovima, odnosno na neophodne izmene *Sudskog poslovnika*, s ciljem unapređenja prikupljanja i analize podataka relevantnih za sistem maloletničkog pravosuđa. S tim u vezi *Savet* je krajem 2011. godine predložio izmene postojećeg *Programa automatskog vođenja podataka*, u delu koji se odnosi na maloletničko pravosuđe, u smislu usaglašavanja sa terminima i odrednicama *Zakona o maloletnicima*, kao i u smislu unapređenja samog elektronskog softverskog programa, kako bi AVP bio bolje korišćen.⁸ Takođe, od strane *Saveta* predložene su izmene i dopune *Pravilnika o upravi u javnim tužilaštvima*, u pravcu uvođenja Upisnika u skladu sa *Zakonom o maloletnicima*.

Savet je bio mišljenja da su neophodne i izmene člana 288. *Sudskog poslovnika*, u pravcu definisanja: *Programa elektronskog vođenja „KM“ upisnika*, kako bi sve odluke suda, a ne samo one o izrečenim krivičnim sankcijama, bile lako dostupne. U skladu sa tim *Savet* je predložio ustanovljavanje *Obraza „KM“ upisnika*. Inače, ovaj upisnik i novoustanovljeni program za njegovo elektronsko vođenje predstavljali bi osnovu za buduće formiranje jedinstvene baze podataka.⁹ Značajno unapređenje u ovoj oblasti predstavljale i donošenje: „Pravilnika o sadržini i načinu vođenja evidencije i statistike o određenim vaspitnim nalogima i izrečenim vaspitnim merama, merama bezbednosti i kazni maloletničkog zatvora“. Ovim *Pravilnikom*, na nivou Ministarstva pravde, ustanovili bi se kriterijumi za uspostavljanje jedinstvene evidencije i statistike u ovoj oblasti, s ciljem unapređenja prikupljanja, praćenja i izveštavanja o sta-

⁸ Podaci koji bi se unosili u predložene Kontrolnike i „KM“ upisnik sadržani su u predmetima KIM i KM. *Savet* je bio mišljenja da je potrebno da AVP program sadrži mogućnost „preuzimanja“ ovih podataka iz elektronski vođenog predmeta, kako bi se upisničarima omogućio što ekonomičniji i brži unos podataka. Takođe, u AVP sistem *Savet* je predložio unošenje opcije „Popunjen i overen statistički list“ s ciljem da se onemogućni unos opcije „arhiva“ ukoliko nije uneta opcija „Popunjen i overen statistički list“ (čl. 234. st. 1. t. 7. *Sudskog poslovnika*).

⁹ Povezivanjem „KM“ upisnika Viših sudova u Srbiji, formirala bi se baza podataka na nivou države. Korišćenjem podataka iz ove baze bilo bi moguće pratiti recidivizam maloletnika, ali i druge pojave u ovoj materiji.

nju maloletničkog kriminaliteta u Republici Srbiji, odnosno u cilju unapređenja evidencije i statistike u maloletničkom pravosuđu.¹⁰

Predložena je i izmena člana 328. *Sudskog poslovnika*: „Imenici i pomoćne knjige“ u smislu njihove dopune dodavanjem: 1) Kontrolnika: „Maloletnici prema kojima se u skladu sa čl. 66. *Zakona o maloletnicima* primenjuju mere privremenog smeštaja...“; 2) Kontrolnika: „Maloletnici u pritvoru u pripremnom postupku“; 3) Kontrolnika: „Maloletnici u pritvoru po podnošenju predloga za izricanje krivične sankcije“; 4) Kontrolnika: „Maloletnici u pritvoru po izricanju krivične sankcije“; i 5) Kontrolnika: „Maloletnici prema kojima se realizuje zavodska vaspitna mera pre pravnosnažnosti“.¹¹

Imajući u vidu značaj tačnosti i pouzdanosti podataka u sistemu maloletničkog pravosuđa *Savet* je sugerisao da ubuduće obrasce SK-3 popunjavaju, po pravilu, javni tužioci (zamenici) za maloletnike, a SK-4 sudije za maloletnike. Naravno ovi poslovi, po mišljenju *Saveta*, mogu biti povereni i saradnicima u Višem tužilaštvu i Višem sudu, ali za tačnost podataka odgovorni moraju biti tužioci i sudije za maloletnike. Ovo iz razloga jer je veoma često bila praksa da referenti pisarnica popunjavaju ove listiće na osnovu „uvida“ u predmet, a koja je kao rezultat imala i nepotpune, nepouz dane, pa i pogrešno unete podatke.

Prikaz pojedinih izmena i dopuna obrazaca SK-3 i SK-4 koji se odnose na prikupljanje i praćenje podataka o određenim vaspitnim nalogima i izrečenim vaspitnim merama posebnih obaveza

Izmenjeni i dopunjeni obrasci SK-3 i SK-4 Republičkog zavoda za statistiku Srbije su dostavljeni nadležnim sudovima i tužilaštvima krajem 2011. godine i u primeni su od 1. januara 2012. godine. Zahvaljujući poslednjim izmenama

¹⁰ Ministarstvo pravde je još 2010. godine obrazovalo Radnu grupu koja je pripremila tekst *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* i početkom 2012. godine ga dostavila resornom ministarstvu. Navedenim tekstom predviđeno je donošenje tri nova podzakonska akta koji su neophodni za sprovođenje zakona: *Pravilnika o primeni vaspitnih naloga*, *Pravilnika o primeni mere pritvora prema maloletnicima* i *Pravilnika o sadržini i načinu vođenja evidencije i statistike o određenim vaspitnim nalogima i izrečenim vaspitnim merama, merama bezbednosti i kazni maloletničkog zatvora*. U cilju blagovremenog stvaranja svih neophodnih normativnih uslova za sprovođenje izmenjenog i dopunjenog *Zakona o maloletnicima* u praksi ministarstvo pravde je smatralo za neophodno da formira i posebnu Radnu grupu koja će pripremiti tekstove neophodnih podzakonskih akata (Stevanović, 2012: 247).

¹¹ *Pomoćne knjige – Kontrolnici* vode se kod punoletnih lica te smo mišljenja da u potpunosti ima osnova da se one vode i za maloletnike. Takođe, važno je imati na umu da se Kontrolnici vode prema licima te je praćenje – selektovanje određenih podataka lakše.

i dopunama ovih obrazaca usaglašena je i terminologija saopštavanja podataka od strane Republičkog zavoda za statistiku Srbije sa terminologijom *Zakona o maloletnicima, Porodičnog zakona i Zakona o socijalnoj zaštiti*.

Učinjene izmene i dopune, a koje se odnose i na prikupljanje podataka u vezi broja i vrste određenih vaspitnih naloga (novi obrazac SK-3, a u vezi pitanja pod rednim brojem 23) i izvršene vaspitne mere posebnih obaveza, kao samostalne krivične sankcije, ali i onda kada se ona izriče uz neku od vaspitnih mera pojačanog nadzora (novi obrazac SK-4, a u vezi pitanja pod rednim brojem 23)¹² treba da doprinesu i *preispitivanju politika i strategija* – odnosno omogućće kvalitetniju analizu, kako od strane lokalnih, tako i centralnih (nacionalnih) institucija, odnosno kreatora politike i donosilaca odluka. Značaj prikupljanja i analize ovih podataka ogleda se i u tome da se oni mogu koristiti i kao polazna tačka prilikom evaluacije politika i strategija koje se odnose na identifikaciju područja akcije i unapređenje reformi u ovoj oblasti u Republici Srbiji. Ova činjenica je od velikog značaja, kako za same maloletne učinioce krivičnih dela, tako i za žrtve ovih dela, ali i za društvo u celini (ovo posebno ukoliko su i učinilac i žrtva maloletna lica), pogotovo u onim situacijama koje podrazumevaju aktivan odnos između učinioca i žrtve u primeni vaspitnog naloga (npr. *poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela*), odnosno u izvršenju vaspitne mere posebnih obaveza (*izvinjenje oštećenog i naknada štete*). Naravno to ne umanjuje i dalje potrebu za istraživanjima koje ciljano treba raditi u ovoj oblasti i koja, pre svega, u svom sadržajnom smislu treba da imaju kvalitativan aspekt.

Na osnovu izmena i dopuna u ovoj oblasti unaprediće se prikupljanje i praćenje statističkih podataka o merama koje treba da omogućće skretanje sa klasične krivične procedure (vaspitni nalozi), odnosno o sankciji koja samostalno ili u kumulaciji sa drugom vaspitnom merom pojačanog nadzora omoguććava neposrednu primenu u praksi jednog od osnovnih principa maloletničkog pravosuđa, koji se odnosi na individualizaciju vaspitne mere maloletnom učiniocu krivičnog dela. Na ovaj način naučnoj i stručnoj javnosti biće dostupni zvanični statistički podaci, o kretanju broja i vrste izrečenih vaspitnih naloga (na nacionalnom i regionalnom nivou), vrsti krivičnih dela za koja se oni izriču, polnoj

¹² SK-4 obrazac koji je bio u primeni do 31. decembra 2011. godine sadržao je pitanje br. 22 na osnovu koga se dobijali i podaci o samostalnoj izrečenoj vaspitnoj meri posebne obaveze. Na osnovu unapređenog obrasca SK-4 koji je u primeni od 1. januara 2012. godine, po prvi put biće moguće, da se prati i vrsta izrečene vaspitne mere posebne obaveze, odnosno njen broj kada se izriče samostalno ili u kumulaciji sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora.

i starosnoj strukturi maloletnika prema kojima su oni primenjeni. Na osnovu ovih podataka moći će da se posmatraju trendovi, kako u pogledu broja tako i pogledu vrste vaspitnih naloga koji se primenjuju, što će biti od velikog značaja za usmeravanje neophodnih politika i akcija u smislu stvaranja objektivnih i subjektivnih uslova za primenu vaspitnih naloga, u celosti ili u pojedinim njegovim modalitetima. Isto važi i za vaspitnu meru posebnih obaveza.

Zaključak

U ovom radu posebnu pažnju posvetili smo, s jedne strane, prikazu indikatora koji su kreirani na globalnom nivou i koji su ustanovljeni kao standardi relevantni za sistem maloletničkog pravosuđa, a sa druge strane koracima koji se čine ka unapređenju sistema prikupljanja i praćenja podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji. U tom smislu posebno smo se skoncentrisali na prikaz neophodnih mera za unapređenje ove oblasti, koje su od strane *Saveta* dostavljene relevantnim ministarstvima i institucijama i koje vidimo kao važan korak u smislu kreiranja uslova za uspostavljanje „dobre statistike maloletničkog pravosuđa“, odnosno kao dobru osnovu za jasnije sagledavanje stanja maloletničkog kriminaliteta, s ciljem kreiranja jedinstvenih politika na lokalnom i nacionalnom nivou za suzbijanje i prevenciju ove pojave.

Međutim, u trenutku pisanja ovog rada, ukoliko izuzmemo učinjene izmene i dopune obrazaca SK-3 i SK-4 Republičkog zavoda za statistiku Srbije, moramo imati u vidu da smo u najvećoj meri u ovoj oblasti još uvek ostali na „preporukama“ *Saveta*. S druge strane, neophodno je da postojeće baze podataka, koje postoje u okviru Jedinostvenog informacionog sistema MUP-a, pogotovo brožani podaci o krivičnim delima po godini izvršenja od strane maloletnika, u najkraćem mogućem roku postanu široko dostupni naučnoj i stručnoj javnosti, odnosno da budu učinjeni javnim postavljanjem na sajtu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, na šta je posebno ukazao i *Savet*. Takođe, mišljenja smo da je celishodno Statističke izveštaje maloletničkog kriminala, koji se vode od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, inovirati i odrediti strukturu statističkih pregleda namenjenih javnom publikovanju¹³ (obim, vrstu podataka, indikatora sagledanih pojava, forme izvešta-

¹³ Na sajtu MUP-a u okviru linka „Deca i policija“ dostupno na: <http://prezentacije.mup.gov.rs/Deca/cir/index.html>, stranici pristupljeno 15.10.2012. i u Statističkom godišnjaku Republičkog zavoda za statistiku.

vanja u kojoj treba da budu navedeni i korišćeni različiti statistički metodi)¹⁴, kao i ko će i kada ažurirati i kome dostavljati podatke. U tom smislu *Savet* je u svom pismu ministru unutrašnjih poslova i predložio: 1) klasifikovanje krivičnih dela prema zakonskoj strukturi *Krivičnog zakonika* i posebnih zakona, kao i po oblastima kriminala – na opšti, privredni, visokotehnološki, ekološki i politički kriminal (prema mestu izvršenja dela i po policijskim upravama – 1-27), iskazivanje podataka prema urbanom/ruralnom području, uspostavljanje posebnog praćenja krivičnih dela izvršenih od strane maloletnika od 14. do 18. godine života (odvojeno od dece i punoletnih lica), a za pojedina dela ili odabrane Glave krivičnih dela KZ i navođenje svojstva između učinioca i oštećenog krivičnim delom i mesta (u smislu ulice, kuće/stana, škole, sportskih objekata, ugostiteljskih/zabavnih lokala, prodajnih mesta i sl.), klasifikovanje podataka o ukupnom broju krivičnih prijava podnetih prema maloletnicima prema policijskim upravama, takođe, uspostavljanje redovnog prikupljanja podataka koji se odnose na vrstu odluke i razloge ne pokretanja postupka, odnosno odbačaja prijave, uključujući i podatke o prekvalifikaciji krivičnog dela; 2) pored postojeće klasifikacije maloletnih lica prema polu i uzrastu (deca, mlađi i stariji maloletnici) uspostavljanje praćenja i prema saučesništvu za maloletnike uzrasta od 14. do 18. godine života; 3) uspostavljanje redovnog prikupljanja podataka o broju maloletnika lišenih slobode prema policijskim upravama, vrsti krivičnog dela i razloga lišenja slobode; 4) izdvajanje listinga o maloletnim učiniocima krivičnih dela (koji će se voditi odvojeno od podataka o punoletnim licima u okviru Jedinog informacionog sistema MUP 8; 5) kao i uspostavljanje odvojenog izveštavanja o podacima u vezi pritužbi dece i maloletnika (kao i njihovih roditelja/staralaca) na postupanje policije.

Naravno potpuno smo svesni da navedeni koraci ka uspostavljanju „dobre statistike maloletničkog kriminaliteta“, su u osnovi vezani za unapređenje statistike opšteg kriminaliteta i da moraju da budu deo sveobuhvatne reforme u ovoj oblasti. S druge strane reforma sistema prikupljanja i praćenja podataka relevantnih za sistem maloletničkog pravosuđa i stanje maloletničkog kriminaliteta mora biti sinhronizovana na nivou resornih ministarstava, kao i ovlašćenih ustanova i institucija. Mišljenja smo da ova reforma mora biti i efikasnija u smislu vremenske realizacije, jer je od ogromnog značaja za praćenje

¹⁴ Poput izražavanja procene stanovništva maloletnih lica (dece i maloletnika) i broja prijavljenih maloletnih lica (dece i maloletnika) učinioca krivičnih dela – stopa na 100.000 maloletnih lica (dece i maloletnika) u odnosu na broj prijavljenih maloletnih učinioca krivičnih dela (deca i maloletnika).

trendova u ovoj oblasti, odnosno za kreiranje i usmeravanje neophodnih politika i akcija na lokalnom i nacionalnom nivou s ciljem prevencije i suzbijanja maloletničkog kriminaliteta.

Literatura

Begović, B. (2012) Statistika kriminala: osnovni metodološki problemi i moguća rešenja. U: Kron, L. (ur.) *Delikt, kazna i mogućnost socijalne profilakse*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 27-45.

Ignjatović, Đ. (2011) *Kriminologija* (jedanaesto izmenjeno izdanje). Beograd: Dosije studio.

Indikatori u maloletničkom pravosuđu – analiza dostupnosti statističkih i drugih podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa (2009) Beograd: UNICEF Srbija & Republički zavod za statistiku Srbije (neobjavljeni dokument).

Coordination Panel on Juvenile Justice, ECOSOC Resolution1997/30.

Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicators (2007) New York: UN Office on Drugs and Crime.

NeOstvarivanje prava deteta u Srbiji – gledano iz ugla deteta i odraslih (2008) Beograd: Centar za prava deteta.

Porodični zakon, Službeni glasnik RS, br. 18/05.

Pravilnik o upravi u javnim tužilaštvima, Službeni glasnik RS, br. 110/09 i 87/10.

Stevanović, I. (u štampi) Kretanje broja izrečenih vaspitnih mera posebnih obaveza prema vrsti krivičnog dela, starosti i polu maloletnih učinilaca za period 2007-2011. godine. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*.

Stevanović, I. (2012) Pravac reforme sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji u 2012. godini – mere, sankcije i načini vođenja evidencija. U: Kron, L. (ur.) *Delikt, kazna i mogućnost socijalne profilakse*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 245-255.

Sudski poslovnik, Službeni glasnik RS, br. 110/09.

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik RS, br. 85/05.

Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, br. 24/11.

Internet izvori

„Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji“, *Saopštenje – Statistika pravosuđa*, Republički zavod za statistiku, br. 195, god. LXII, od 13. jula 2012. godine, dostupno na sajtu www.stat.gov.rs, stranici pristupljeno 15.10.2012.

<http://prezentacije.mup.gov.rs/Deca/cir/index.html>, stranici pristupljeno 15.10.2012.

IVANA STEVANOVIĆ

Steps towards improving the system of records, collection and monitoring of data relevant to statistics within the system of juvenile justice in the Republic of Serbia

The paper emphasises the importance of „good statistics of juvenile justice“ as one of the basis for a clearer overview of the juvenile crime situation, in order to create unique policies at local and national levels for the suppression and prevention of this phenomenon, and to create appropriate areas for action in terms of improving the system reform. The author particularly gives a review of the „Global Indicators in Juvenile Justice“ which present the basic set of data and comparative tool that provides a basis for the assessment and evaluation of services and policies in the field of juvenile justice, and highlights the importance of compatibility of „national indicators“ with them.

Particular attention in the paper has been devoted to the overview and analysis of the necessary measures to improve this field, that were prepared and delivered to the relevant ministries and institutions by the Council for Monitoring and Promoting the work of Bodies Engaged in Criminal Proceeding and Enforcement of Juvenile Criminal Sanctions Involving Juveniles – Juvenile Justice Council (hereinafter: the Council). It was pointed, first of all, at the suggestions made by the Council to the Ministry of Justice with the aim to improve the Program for automated record keeping, at the necessary changes of the Court rules, and certain amendments to Forms SK-3 and SK-4 of the Statistical Office of the Republic of Serbia were presented.

Keywords: records, data collection and monitoring, system, improvement.